

FORGÓAJTÓ

Egy korszak arcai

A kiváló amerikai közgazdász-
nak, George J. Stiglernek van
egy remek előadása arról, hogy
az értelmiségiek miért idegen-
kednek a piactól, a kapitaliz-
mustól, a profitszerzési törek-
véstől. Röviden úgy lehetne
összefoglalni ezt a viszonyt,
hogy az értelmiség a polgárból
örömmel fogadja el a citoyent,
de legszívesebben elutasítaná a
burzsoát.

Mindez a Műhely című győri fo-
lyóirat most megjelent Monar-
chia különszáma kapcsán jutott
eszembe, amelynek ugyan első
számán I. Ferenc József császár
és király barokkos pompájú ké-
pe látható, bal kezénél sorakoz-
nak a koronái, nyitó tanulmá-
nya (Hanák Pétertől) azonban –
mintha csak a korszak belső el-
lentmondásait akarná megjele-
níteni – az „alapítások koráról”
szól: tökefelhalmozás, befekete-
tések, vasútpanamák, ipartámo-
gatás, vállalkozói karrierék (s
néha nyomorúságos végük).

A győri lap a Monarchia
számmal egyrészt a város legdi-
namikusabb fejlődési korszaká-
ra emlékezik (a különszám szer-
kesztője, Szakál Gyula éppen
erről ír), másrészt talán tükröt
is akar tartani a mi korunk elé,
hiszen ez is az „alapítások ko-
ra”, még ha nem is hatja át a
fejlődésnek, gyarapodásnak az a
lelkese, amit például Hanák
említett tanulmánya közvetít.
Persze a kortársak nem voltak
ennyire lelkesek: a kiváló kor-
társ satirikus író, Kecskeméthy
Aurél számára a Gründerzeit
inkább a shwindler kora volt: a
hazugságoké, korrupcióké, pa-
namáké, feltörekvő szélhámoso-
ké. Lehet persze, hogy ez az ér-
telmiségi idegenkedése volt a
burzsoá viselkedéstől.

A különszám szerkezete még
egy szempontból érdekes: a
Krúdy Bécs- és Habsburg-képé-
ről szóló Fábri Anna-zárótanul-
mány a Monarchiának épp el-
lenkező értelmét sugallja, mint
Hanák dinamizmust, fejlődést,
polgári (burzsoá!) világot ábrá-
zó vázlata, hiszen Krúdy szá-
mára a Monarchia ideje az ál-

landóságot, az idő megállását
jelentette, a boldog korszakot.
Milyen volt tehát a Monarchia
kora e Műhely szám szerint?

A korszak ellentmondásos
volt, s sokkal inkább, mint más
korok: mintha egymás mellett
több Magyarország létezett
volna. A Hanák vagy Kaposi
Zoltán tanulmányaiból feltáru-
ló gazdasági modernizációnak
vajon mi köze az Erzsébet ki-
rállyné körül kialakult, csak a
lovaglásnak, vadászatnak élő
zárt magyar arisztokrata kör-
höz, amelyről Varga Kálmán ír
a gödöllői királyi kastélyról
szóló dolgozatában? Ezzel a
kettősséggel leginkább Gerő
András tanulmánya foglalko-
zik: a kiegyezés utáni évtizedet
követően – miután kihalt a ré-
gi, '48-at megélt, a polgári esz-
ményekhez ragaszkodó liberá-
lis politikuserő generáció – újra
előtérbe került a nemesség, az
úri magatartás fontossága, a
rangok és címek utáni törekvés.
Polgári volt-e tehát ez a kor?
Mintha inkább lett volna bur-
zsoá, mint citoyen. Az új, alul-
ról jövő gyáriparosok is nemesi,
bárai címet akartak szerezni,
az úri társasághoz akartak tar-
tozni. A nemesi társaság (gon-
doljanak Mikszáth Gavallérok-
jára) pedig túlélte saját korá-
nak, a nemesi világnak a végét.

Éppen ez, „Túlélők” a címe az
Atlantisz Könyvkiadó néhány
hónapja megjelent tanulmány-
gyűjteményének, amely az eli-
tekkel foglalkozik: hogyan éltek
túl a korfordulókat az elitek. E
kötetben olvashatjuk Péter
Lászlónak, a kiváló londoni Mo-
narchia-történésznek a tanul-
mányát a kor magyar elitjéről.
Péter szerint az uralkodó társa-
dalmi elem a dzsentri volt, s a
Gründerzeit alapítói, a polgárok
„nemesi cím után sóvárogtak és
ha módjukban állt, beolvadtak
a dzsentribe”.

Az utókor Monarchia iránti
érdeklődésének azonban a pol-
gári értékek vélt vagy valós
meglétéén túl egy másik oka is
lehet: a Monarchia egy nemze-
tek fölötti közép-európai

együttműködési keret volt,
amely sokak számára rokon-
szenves formáció. John Komlos
a Monarchia közös piacáról ír
(néhány éve erről szóló könyvé
is megjelent), s a hazai függet-
lenségi történetírás bírálata-
ként is olvasható, ahogyan
amellett érvel, hogy a kor Ma-
gyarországa gazdasági-civilizá-
ciós fejlődésének éppen ez a
Közös Piac volt az alapja. Azt a
szempontot, hogy a Monarchia
egy termékeny kulturális egy-
ség is volt, a 80-as évek máso-
dik felének nagy Közép-Euró-
pa-vitája vetette fel. Joseph
Roth viszont, aki talán a Mo-
narchia legnagyobb írója volt,
az anacionális politikai együtt-
működést látta eszményinek
Ferenc József birodalmában, s
azt az osztrák embert, aki
„nemzetek feletti” ember, aki
„a feltartóztathatatlanul válto-
zóban a maradandót” szereti,
tehát hagyományhű és kompro-
misszumkész, gondtalan, s va-
lami latin temperamentum is
beleivódott az idők során. A
Műhely Roth-dolgozata (K. F.
Auckenthaler tollából) sajnos
nem jó: pszichológizál, hogy
megmagyarázza, hogyan lehet-
ett a két háború közt Roth
anacionalista és csökönys legi-
timista, mivel a szerző nem tud-
ja elképzelni, hogy nagyobb lel-
ki sérülés nélkül bárki legiti-
mista legyen.

A különszám más tanulmá-
nyait viszont szívesen ajánlom
az olvasó figyelmébe: pl. Ger-
gely András érdekes Széchenyi-
esszéjét, Fried István Márai-ta-
nulmányát, Harmat Pálnak a
bécsi és a pesti pszicho-
analitikus iskola különbözőségeit
vizsgáló dolgozatát – az
említetteknek kívül. Leginkább
azonban a témában tovább ol-
vasni van kedve annak, aki for-
gatja ezt a Műhely-kiadványt, s
keresni kezdi a műveket, ame-
lyek a Monarchia titkát rejtik
(vagy épp teremtik): Roth re-
gényeit, Krúdyt, mondjuk a
Jockey Clubot, és Máraitól A
gyertyák csonkig égneket.

Takáts József